

arbitrárnosti, že sa v istom zmysle podobajú nevyplneným tiketom.

Z literatúry o kategórii zákona ďalej vidíme, že sa doteraz nepodarilo formulovať všeobecne uznávanú definíciu, že je stále mnoho diskusií i sporov o chápanie a výklad dynamických, štatistických, kauzálnych, logických a iných zákonov. Donedávna sa v našich filozofických prácach zákon bežne vymedzoval ako podstatný vzťah, vyznačujúci sa nevyhnutnosťou a opakovateľnosťou. Hoci sa takéto vymedzenie osvedčuje v mnohých oblastiach, neosvedčuje sa všade. V prírode i v spoločnosti prebieha mnoho ireverzibilných a vývinových procesov, ktoré nezvládneme iba opakovateľnosťou a nevyhnutnosťou. Čoraz nástojčivejšie vystupujú do popredia aj kategórie pravdepodobnosti a možnosti.

K empirickým zákonom dochádzame

induktívnymi postupmi. Povaha týchto postupov dodnes nie je uspokojivo objasnená. Jeden zo základných problémov tkvie v tom, že proti ohraničenému počtu prípadov, ktoré sa stali a ktoré prípadne potvrdzujú formulovaný zákon, stojí neohraničený počet prípadov, faktov, podmienok, ktoré potencionálne môžu priniesť odlišné výsledky. Z toho vidíme, že pri formulácii empirických zákonov participujú aj postupy a operácie, ktoré sa sotva dajú objasniť v rámci tradičného empirizmu.

Haman sa pri objasňovaní problematiky empirického zákona opiera o matematickú teóriu množín. Táto teória, ako vieme, zápasila a zápasí s mnohými zložitými problémami (napr. paradoxy). Odborné posúdenie tohto aspektu článku musí však filozof prenechať matematikom a logikom.

Július Švihran

AJ TO JE KRITIKA?

(Poznámka k Machovcovej kritike na moju knižočku *Filozofia, prírodné vedy a medicína*)

Nič sa nedá robiť, ale odkedy je svet svetom, vždy sa v ňom pohnuté časy vyznačovali pomiešaním hodnôt a strató orientácie v nich. Tak to bolo v období nástupu starogréckych sofistov a po nich, podobný charakter mal koniec staroveku a stredoveku atď. Ak sa naša doba týmto svojim predchodcom plne podobá, potom je to nie náhoda. V podstate podobné podmienky musia mať aj podobné následky. Dôsledok toho je, že sa aj u nás dnes stretnete s absolútne rozdielnymi názormi o tej istej veci, že zatiaľ čo jeden určitú skutočnosť bráni a takmer oslavuje, druhý o nej dokazuje opak. Svedčia o tom nielen súčasné hodnotiace súdy o súčasných politických udalostiach, ale aj o ľuďoch v nich. Pozri prípad Mňačka, niektorých slovenských spisovateľov na IV. sjazde Zväzu československých spisovateľov, po

ňom a dnes atď. No a taký istý charakter majú posledné kritiky aj v oblasti filozofie, napr. kritiky knihy Z. Fišera *Útëcha z ontologie* vo Filozofickom časopise ČSAV č. 1/1968. Tu totiž dvaja recenzenti tejto práce svojím rozborom dali takéto tituly: Jeden ho nazval *Edičný omyl* (s. 155) a druhý *Pozoruhodné dielo novej českej filozofie* (s. 158). Čiže čo je teda pravda? Ako sa možno oprieť spoľahlivo o názory filozofov?

Nech sa potom s Machovcová na mňa nehnevá, keď poviem, že jej kritiku na moju prácu musím tiež zaradiť do výkonov tejto povahy. (Pozri časopis *Filozofia* 1, 1968.) Robím tak totiž nie preto, že mi vytýka chyby, že upozorňuje na odvahu pohľadu na príliš širokú problematiku a že píše, že už sám pohľad na problematiku „naznačuje, aby sme v práci nehladali

všetko to, čo snáď názov práce sľubuje“ (s. 101), že konštatuje, ako si vedy môžu navzájom pomôcť iba vtedy, keď sa poznajú a pod. (s. 102). Jej kritiku nemôžem pochopiť inak len ako krajne emocionálne neserióznou, lebo sa v nej vlastne nič nedokazuje, presnejšie povedané, lebo sa v nej hľadajú argumenty na vopred postavené potreby. Svedčia o tom tieto skutočnosti:

1. Napr. sa s. Machovcová vo svojej kritike najprv zastavuje pri mojom tvrdení, podľa ktorého „pokiaľ ide o povahu vied, sú jedny jediné, t. j. vedy ‚ľudské‘, ‚spoločenské‘“ (s. 22). Lebo aj keď hneď správne pripomína, že „ľudskosťou Topoľský nerozumie etickú kategóriu“, súčasne podotýka, že sa nechce „vyjadrovať o tom, či Engelsovo usilovanie o klasifikácii vied z hľadiska ich predmetu je postačujúce“ (s. 101). Touto poznámkou totiž okrem toho, že vec iba konštatuje, súčasne problém aj pletie. Veď aj o „ľudskosti“, t. j. spoločenskosti všetkých vied hovorím nie z hľadiska ich predmetu, ale pojmového osvojovania si tohto predmetu každým ľudským vedomím. Aký zmysel v tejto súvislosti má potom poznámka s. Machovcovej, že do takejto kategórie ľudskosti „by bolo možné zaradiť i všetky pseudo-vedy“? (s. 101). A čo má spoločného s týmto Engels?

2. Ďalším dôkazom zlej vôle s. Machovcovej v prístupoch k mojej práci je tento fakt. Píše: „Čiastočnú pravdu má Topoľský i v tom, že prírodovedci si od najstarších čias zamieňali reality, t. j. predovšetkým objekt vedy a vedu o tomto objekte.“ (s. 102). A dodáva: „Nazdávam sa však, že v argumentácii sa autor nechal príliš strhnúť vlastným entuziazmom.“ Najvýraznejšie to — údajne — vidieť v závere čiastkovej úvahy o vedách, keď vyjadruje charakteristiku akéhosi extrémneho stanoviska, podľa ktorého „veda a jej predmet sa stali jedným a tým istým, objekt je to isté, čo pojem o objekte a pojem ako taký je objekt sám.“ (s. 101). V čom je tu zlomyseľnosť? Predovšetkým

v suchom, apodiktickom, oznamovacom charaktere jej „poznania“. No a v druhom prípade je táto zlomyseľnosť v Machovcovej tvrdení, že „vyjadrujem charakteristiku akéhosi extrémneho stanoviska...“ V mojej analýze totiž vôbec nejde o „akési extrémne stanovisko“, ale o nevyhnutný záver z každého postupu mnohých experimentálnych vied, v danom prípade chémie, keď tvrdia, že z experimentálne exaktných operácií, ktorým možno podrobiť predmet vedy, vyplýva ten istý charakter aj pre jeho pojmové osvojenie či vyjadrenie. Lebo myslím, nemusím osobitne upozorňovať, že sú to rôzne veci a že si tu s. Machovcová naozaj poplietla „kozu s vozom“ (s. 23). Nuž ako takúto jej kritiku pochopiť ako úsilie o správne poznanie veci alebo o odstránenie vzniknutého omylu?

3. No a čo v kritike s. Machovcovej pôsobí osobitne trápne, to je tvrdenie, podľa ktorého „prof. Topoľský trpí ilúziou, akoby filozofia, hoci aj nedogmatická, už tým samým, čím je, mohla zachrániť prírodné vedy či medicínu pred empirizmom a väčšinou možných omylov“ (s. 102). Lebo na toto nielen že v mojej práci niet argumentov, ale sám osobne som takmer opačnej mienky. Viem totiž prinajmenej tak dobre ako s. Machovcová, že i sama filozofia v jej súčasných, najmä novopozitivistických, existencialistických, štrukturalistických atď. podobách je až nebezpečne empirická a potrebuje sa zbaviť týchto vlastných nedostatkov. Akoby som potom mohol vidieť v nej — všeobecne vzatej — všeliek? O čo mne však v práci išlo a v iných štúdiách ide a pôjde, to je snaha upozorniť, že vedy v boji proti empirizmu nemôžu mať úspech, ak sa neopru o správnu filozofiu. Dokonca som napísal, že touto filozofiou môže byť iba dialektický materializmus (s. 72). Sám empirizmus vied je totiž už ich filozofiou.

4. Napokon ku koncu svojej kritiky s. Machovcová ešte pripomína: „Nazdávam sa však, že celú prácu mala redakcia pozornejšie skorigovať, aby v práci neboli

zbytočné vecné chyby.“ A dost! Lenže je táto Machovcovej istota už aj dôkazom správnosti jej tvrdenia? A najmä je to dôkaz, že sú tu naozaj vecné chyby, ak máme na zreteli ďalšiu jej vetu, podľa ktorej „nemalo by dôjsť k hrubému zjednodušovaniu dejín filozofie“ a na dôkaz toho uvádza moje tvrdenie, „že starovek ani stredovek nepoznali otázku vzťahu filozofie a špeciálnych vied“. Lebo táto jej istota nielenže je zlá, ale je taká preto, lebo vonkoncom nerešpektuje fakty. Tými sú totiž skutočnosťami, že aj keď sa v staroveku a stredoveku veda diferencovala, táto jej diferenciácia sa týkala v podstate jednej a tej istej roviny. Staroveké a stredoveké vedy boli preto nie spoločenskými vedami na jednej strane a prírodnými na druhej strane, ale naopak, boli to filozofie vied. Ako tu potom možno hovoriť o ich vzájomnej cudzote a teda aj o hľadaní súvislosti?

5. Ale musím urobiť ešte jednu poznámku, ktorá sa týka Demokrita. Ja som totiž tohto filozofa uviedol vo svojej práci na dôkaz toho, že starý Grékom svet tvoril celok. V tej súvislosti som citoval zo *Zlomkov predsokratovských filozofov* toto: „Duša, to sú atómy určitého druhu, tvrdil Demokritos.“ „Demokritos... hovorí, že duša je v kameni tak isto ako v ktoromkoľvek inom semene rodiacej sa veci...“ (s. 5). Ale čo z toho s. Machovcová urobila? Najprv mi vytýka, že uvádzam Demokrita „v interpretácii Alberta Veľkého“, čo je vraj „prinajmenej trápne“. (s. 103). Potom ma poučuje, že „ide totiž o zlomok kategórie A, t. j. takzvaný nepravý zlomok, v ktorom sú nespoľahlivé i základné pojmy.“ (s. 103). A zmysel všetkého? Nech za mňa odpovie iný citát. Napr. tento (z Aristotela): „(Demokritos a Leukipos považujú) okrúhle atómy za dušu,

lebo tieto podoby môžu najľahšie všetkým prenikať a ostatným hýbať, sami sa pohybujú. Nazdávajú sa totiž, že duša dáva živočíchom pohyb...“ (*Zlomky* s. 124). Alebo druhý citát (z Aristotela): „Niektorí hovoria, že duša hýbe telom, v ktorom je, tak ako sa sama hýbe; robí tak napr. Demokritos... vraví, že nedeliteľné gule (atómy), pohybujú sa, lebo sa od prírody nikdy nezastavia, strhujú sebou celé telo a hýbu ním“ (s. 131) atď. Teda zmysel naozaj neznámy. Alebo zmenilo sa týmito novými citátmi niečo na charakteristike Demokrita? Prirodzene že nie, až na to, že sa kritika s. Machovcovej stáva vážnym morálnym prípadom. Lebo ak filozofi nevedia zachovať základné zásady mravnosti ani vo veciach samozrejmych, potom nech sa nehnevajú na nikoho a nedovoľávajú úcty iných v zložitejších prípadoch. I v tejto súvislosti platí predsa, že každý je kováčom vlastného šťastia.

6. Napokon je mi veľmi ľúto, že s. Machovcová vo svojej kritike narába aj s termínami ako sú „banalita“, „nezmysel“, „neuváženosť“ atď. Je mi to ľúto najmä preto, lebo ak už použiť tento stalinskokultovský argumentačný postup a termín, potom to bude potrebné urobiť v súvislosti s niektorými miestami jej kritiky, ako z uvedeného vyplýva. A to mi je naozaj ľúto. Lebo inak v kritike s. Machovcovej sú aj miesta sympatické, nad ktorými sa treba zamyslieť. Je ním napr. aj poznámka, že z gréckeho pojmu „tò mé ón“ nespodobno vytvoriť výraz „to meon“ (s. 103). Škoda len, že aj v tomto prípade s. Machovcová chce príliš poučať a nevedomuje si, že to viem aspoň tak dobre ako ona. Alebo ticho a s bôhom: Nie, s takýmto morálnymi hodnotami nedáme náš demokratizačný proces do poriadku.

M. Topol'ský